

RECENZJE I OMÓWIENIA

JANKOSKI Andrzej, **Autorytatywne nauczanie kościelne według dokumentów dialogu katolicko-luterańskiego na forum światowym**, Lublin: Wydaw. KUL 2013, 161 s., bibliogr., seria: Jeden Pan, Jedna Wiara. Studia i Rozprawy Instytutu Ekumenicznego KUL 21, ISBN 978-83-7702-657-1.

Rozumienie Kościoła w ogólności, a kwestia urzędu duchownego w szczególności, są kwestiami, które najbardziej różnią Kościoły katolicki i luterański, i które stanowią niemal stały przedmiot toczącego się już ponad czterdzieści lat dialogu doktrynalnego pomiędzy tymi wspólnotami. Wypracowano i napisano na ten temat już kilka znaczących raportów, które przynależą do swoistej ekumenicznej klasyki. Wciąż wymagają one rzetelnej i pogłębionej recepcji, która – jak się wydaje – stanowi przysłowiową „piętę Achillesową” doktrynalnego dialogu. Recepcja jest procesem wielowymiarowym, dokonującym się zarówno na płaszczyźnie życia kościelnego, jak i intelektualnej refleksji. W tym drugim sensie jednym z jej wymiarów jest także teologiczna analiza uzgodnień i poszukiwanie ich znaczenia na obecnym etapie historii Kościołów. W ten ważny wymiar recepcji wpisuje się monografia A. Jankoskiego.

Struktura omawianej pracy jest logiczna. Trzyma się ona klasycznego schematu i składa się z trzech rozdziałów, poprzedzonych Wstępem i zamkniętych Zakończeniem. Praca, licząca w sumie 161 stron, obejmuje jeszcze Wykaz skrótów i Bibliografię, z podziałem na źródła, opracowania i literaturę pomocniczą. Źródła podzielono na podstawowe i pomocnicze. W tych pierwszych, obejmujących dokumenty dialogów ekumenicznych, wyróżniono dokumenty dialogów światowych i lokalnych; w tych drugich zaś: nauczanie Kościoła katolickiego i luterańskiego księgi wyznaniowe.

Poszczególne rozdziały zostały skonstruowane z zachowaniem należytej proporcji poruszanych zagadnień i odzwierciedlają problematykę implikowaną tematem monografii. W pierwszym rozdziale (s. 15–52) przedstawiono kwestię przepowiadania Ewangelii jako zasadniczej misji Kościoła, realizującej się w posługiwaniu duchownym. Stąd w poszczególnych paragrafach skoncentrowano się na posługiwaniu duchownym w jego różnych odniesieniach do Ewangelii, zgodnie z prezentacją tego zagadnienia w dialogu katolicko-luterańskim. Autor każdorazowo odrębnie zaprezentował stanowisko katolickie, luterańskie, a na-

stępnie stwierdzone na obecnym etapie dialogu zbieżności. Ostatni paragraf poświęcony został ekumenicznej ocenie dotychczasowego dialogu i jego osiągnięć w kwestii konstytucyjności urzędu duchownego dla Kościoła i wzajemnego uznania posługiwań.

Drugi rozdział (s. 53–98) bada kwestię struktur i instytucji autorytatywnego nauczania Kościoła i obejmuje sześć szczegółowych paragrafów, które ukazują różnice i zbieżności w konfesyjnej praktyce realizacji autorytatywnego nauczania w Kościele katolickim i Kościołach luterzańskich. Po historycznej prezentacji pochodzenia i rozwoju autorytetu kościelnego, następnie paragrafy dotyczą nauczycielskiego autorytetu biskupów, Biskupa Rzymu, roli wiernych świeckich, teologów i władz świeckich. Autor, wzorem poprzedniego rozdziału, każdorazowo przedstawił odnośne stanowiska konfesyjne oraz istniejące zbieżności, potwierdzone w dokumentach dialogu. Ostatni paragraf drugiego rozdziału ma charakter krytyczno-oceniający w stosunku do najbardziej znaczących kwestii zawartych w dokumentach dialogu, takich jak rozumienie i wykonywanie autorytatywnego nauczania oraz kwestia uznania nauczycielskiego autorytetu Biskupa Rzymu.

W trzecim rozdziale (s. 99–143) podjęto kwestię wiążącego charakteru nauczania kościelnego. Cztery z pięciu paragrafów skupiają się na szczegółowych aspektach tego problemu: nauczaniu dogmatyzowanemu, zakresu zobowiązalności tego nauczania, niezłomności i nieomyślności Kościoła, zagadnieniu hierarchii prawd oraz koncepcji „istoty (centrum) Ewangelii”. Każdy z tych aspektów został zaprezentowany najpierw w perspektywie konfesyjnej, a następnie przedstawiono zakres osiągniętego konsensusu. Piąty, ostatni, paragraf, podobnie jak we wcześniejszych rozdziałach, prezentuje autorską ocenę ekumenicznych wypowiedzi poświęconych omawianym szczegółowym problemom.

W niezbyt obszernym Zakończeniu (s. 145–148) zebrano sformułowane już wcześniej wnioski i oceny oraz wskazano na zasadnicze trudności ekumenicznego dialogu katolicko-luterńskiego, które wymagają przezwyciężenia poprzez teologiczną refleksję, zwłaszcza w kontekście zasadniczych różnic eklezjologicznych pomiędzy obiema wspólnotami konfesyjnymi.

Metodologiczna poprawność formalnej strony pracy jest nieodzownym warunkiem dla realizacji i powodzenia każdego naukowego projektu. Świadczy ona także o warsztacie naukowym Autora podejmującego próbę rozwiązania postawionego problemu. Monografia A. Jankoskiego zasługuje w tym względzie na uwagę i daje dobre świadectwo jej Autorowi.

W naukowy projekt Autora wprowadza Wstęp, który zawiera konieczne elementy składowe tej części rozprawy naukowej. A. Jankoski ujawnił w nim zasadnicze motywy podjęcia problemu autorytatywnego nauczania kościelnego. Są to z jednej strony współczesne wyzwania cywilizacyjne i społeczne, które prowa-

dążą do wykorzenienia wielu ludzi z własnego dziedzictwa kulturowego i religijnego, oraz rodząca się w tym kontekście pilna potrzeba „głoszenia niezmienniej, nienaruszonej Ewangelii Chrystusa przez nauczanie i uświęcanie” (s. 10). Z drugiej strony zaś potrzeba wzmocnienia wiarygodności Kościoła w podejmowaniu swej podstawowej misji głoszenia Ewangelii, poprzez przezwycięzenie podziałów i niezgody, podważających autorytet Kościoła. Te powody, według Autora, sprawiają, że namysł nad autorytetem nauczania Kościoła staje się konieczny. I trzeba przyznać, że diagnoza ta jest trafna, co dobrze świadczy o umiejętności analizy przez A. Jankoskiego obecnej sytuacji Kościołów i ekumenicznych wyzwań, przed którymi stoją. Szkoda jednak, że Autor nie uczynił kolejnego badawczego kroku, a jeśli go nawet zrobił, to o nim wprost nie informuje, mianowicie nie odniósł się do dotychczasowego stanu badań nad tym problemem w refleksji ekumenicznej, ale natychmiast przechodzi do stwierdzenia, że „przedstawiana praca zajmie się badaniem jedynie pewnego obszaru zagadnienia autorytatywnego nauczania kościelnego, ograniczając się do dialogu katolicko-luterańskiego” (s. 11). Mimo że wyborowi problemu badawczego zawsze towarzyszy pewna arbitralność, to wydaje się że wybór ten domaga się bardziej obiektywnego uzasadnienia. W wypadku rozprawy A. Jankoskiego rodzą się dwa zasadnicze pytania: po pierwsze, dlaczego wybór padł na dialog katolicko-luterański? Po drugie, co na ten temat już powiedziano i na czym w związku z tym polega nowość podjętego aspektu problemu. Wprawdzie w dalszej części Wstępu Autor informuje, że do realizacji postawionego sobie celu wykorzysta także publikacje, w których zajmowano się problemem nauczania kościelnego i urzędu duchownego (s. 13), ale nie jest to informacja, która całkowicie czyniłaby zadość wspomnianemu wyżej brakowi.

Autor monografii precyzyjnie sformułował, co jest właściwym problemem pracy. Pisze on, że „problemem badawczym (...) jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakiej mierze prowadzone przez Kościół katolicki i Wspólnotę luterańską dialogi doktrynalne doprowadziły do porozumienia lub przynajmniej zbliżenia jeżeli chodzi o pojęcie nauczania kościelnego, jego autorytatywny charakter oraz struktury i instytucje tego nauczania” (s. 11). Poszukując rozwiązania postawionego problemu, A. Jankoski zgromadził i wykorzystał dość pokaźną literaturę źródłową i pomocniczą, choć dokonał tu zawężającego wyboru spośród dość szerokiej literatury w tym zakresie. Nie podał jednak żadnego kryterium, zwłaszcza uzasadniającego eliminację wielu publikacji obcojęzycznych poświęconych tej problematyce. Z perspektywy tematu rozprawy należałoby również wyjaśnić obecność w Źródłach podstawowych dokumentów innych dialogów niż dialog katolicko-luterański. Ponadto w tym dziale Bibliografii bardziej zasadne byłoby uporządkowanie dokumentów dialogu według kryterium chronologicznego.

Wykaz skrótów obejmuje wszystkie skróty użyte w pracy. Nie zastosowano zatem odsyłacza do wykazu skrótów powszechnie przyjętych w publikacjach teologicznych, zaproponowanego np. przez Encyklopedię Katolicką. Taka decyzja ma swoje racje i trudno jej się sprzeciwić. Trzeba jednak zauważyć, że zamieszczone opisy skrótów nie są kompletne i jednorodne, bowiem w niektórych przypadkach nie podano miejsca i roku wydania określonej publikacji, w tym dokumentów kościelnych i raportów dialogu ekumenicznego, zaś w odniesieniu do niektórych czasopism naukowych nie podano roku pierwszej publikacji. Wprawdzie nie są to duże uchybienia, skoro jednak Autor zdecydował się na zamieszczenie spisu wszystkich skrótów, także tych powszechnie znanych, to winien to zrobić z należytą starannością i zgodnie z przyjętymi zasadami.

W sposób rzetelny zostały sporządzone przypisy. W wielu wypadkach nie tylko odsyłają one do konkretnego dzieła, ale dodatkowo jeszcze zawierają ważniejsze cytaty dokumentów czy opracowań, które stanowią ważne uzupełnienie zasadniczej narracji rozprawy, choć swą obecnością w głównym tekście przyczyniłyby się do jego „rozsadzenia”.

Język rozprawy jest zasadniczo poprawny i zdecydowanie ułatwia jej lekturę oraz śledzenie toku narracji i argumentacji zastosowanej przez jej Autora. Ks. Jankoski odważnie stawia problemowe pytania, na które następnie rzeczowo, bez zbytniego „rozgadania” odpowiada. Jest przy tym obiektywny i krytyczny, wskazując na treściowo i metodologicznie słabe punkty uzgodnień doktrynalnych, bądź też miejsca wymagające dalszego pogłębienia, zwłaszcza w szerszym kontekście eklezjologicznym. Zastrzeżenia może jedynie budzić sposób prezentacji stanowisk konfesyjnych w poszczególnych aspektach podejmowanego problemu. Bardzo często Autor czyni to bez nawiązania do dokumentów dialogu doktrynalnego, bądź niespójnie – jedno stanowisko w oparciu o teksty konfesyjne, drugie w oparciu o teksty uzgodnień. Temat pracy wymagał położenia nacisku na tekstach uzgodnień, które w oczywisty sposób można (i należy) poszerzyć o wypowiedzi konfesyjne poszczególnych Kościołów. Zastosowana w tym zakresie metodologia może prowadzić do wniosku, że uzgodnienia dialogu koncentrują się wyłącznie na sformułowaniu zbieżności, przemilczając zupełnie rozbieżności. Takie ujęcie ma wprawdzie swój walor (o czym jeszcze niżej), ale jednocześnie trzeba też zwrócić na jego wady. Na pochwałę zasługuje natomiast to, że A. Jankoski w tok analizy umiejętnie wplata własną krytyczną ocenę myśli, a nawet intencji członków Komisji Dialogu i potrafi zdobyć się na dystans w stosunku do proponowanych w uzgodnieniach rozwiązań. Szczególną wartość nadają rozprawie paragrafy podsumowujące problematykę każdego z rozdziałów i oceniające osiągnięte w dialogu uzgodnienia. Z formalnego punktu widzenia jest to niezwykle istotna część rozprawy, podnosząca jej wartość naukową.

Monografia A. Jankoskiego doskonale unaocznia, jak złożony w relacjach katolicko-luterańskich jest problem zarówno rozumienia, jak i praktycznej realizacji autorytatywnego nauczania Kościoła. Autor nie ukrywa, że problem ten dotyka samych podstaw eklezjologii, która stanowi obszar najgłębszych różnic pomiędzy katolikami i luteranami, i właściwe jego rozwiązanie uwarunkowane jest przewyciężeniem podstawowej różnicy, dotyczącej pojmowania Kościoła. Podejmując zatem problem autorytatywnego nauczania Kościoła w ujęciu dokumentów dialogu katolicko-luterańskiego, systematyzując podjęte w tym względzie rozwiązania, próbując ocenić stopień osiągniętej zgodności, A. Jankoski uczynił to na szerszym tle zarówno dotychczasowych konfesyjnych stanowisk, branych w historycznej i współczesnej perspektywie, jak i szeroko pojętej teologii ekumenicznej, współkształtowanej również przez osiągnięcia innych uzgodnień dialogowych niż tylko katolicko-luterańskie. Dzięki temu rozprawa zaowocowała znaczącymi i oryginalnymi osiągnięciami.

W tak trudnej i złożonej dziedzinie, jaką jest autorytatywne nauczanie kościelne, Autor zdołał z całą wyrazistością wskazać na kluczowe momenty uzgodnień, w których do głosu dochodziły osiągnięte zbieżności. Wspomniany wcześniej formalny układ rozprawy sprzyjał wypukleniu tego, co udało się osiągnąć w dialogu katolików z luteranami, nie pomijając przy tym ciągle istniejących różnic.

Z analizy uzgodnień dialogu wynika, że obie strony zdołały wspólnie przyznać, że „posługiwanie duchowne jest koniecznym i konstytutywnym elementem Kościoła” (s. 51). Taka wypowiedź znajdowała w przeszłości w obu konfesjach zróżnicowane uzasadnienie. Dialog pozwolił na zbliżenie stanowisk w tym względzie. Jak przekonuje Autor, przejawem tego jest już stwierdzenie, że konieczność posługiwania duchownego wynika z konieczności przepowiadania przez Kościół Ewangelii. To tradycyjnie luterańskie uzasadnienie podzielane przez obie strony świadczy dobitnie o przybliżeniu katolików do luterańskiego akcentowania prymatu Ewangelii, zgodnie z którym posługujący nie jest „ponad”, lecz „pod” Słowem Bożym. Z kolei luterańska strona wykazała większą otwartość na sakramentalny wymiar posługiwania kościelnego, uznając także jego nieodzowność w budowaniu wspólnoty kościelnej.

Badania pozwoliły Autorowi ukazać duży stopień zgodności odnośnie do rozumienia autorytatywnego nauczania kościelnego i struktur jego sprawowania. To jeden z tych obszarów relacji katolicko-luterańskich, które naznaczone były od samego początku podziałów rozbieżnością stanowisk i poglądów. W części pozostałe one jeszcze aktualne, zwłaszcza tam, gdzie uwarunkowane są one odmiennym pojmowaniem relacji pomiędzy urzędem kościelnym a Kościołem oraz strukturą posługiwania kościelnego. A. Jankoskiemu udało się jednak krytycznie zauważyć, że bardzo ważne znaczenie dla zrozumienia istoty autoryte-

tu nauczania w Kościele ma odmienne spojrzenie na genezę autorytetu i struktur nauczania kościelnego. Dystansuje się przy tym od prób poszukiwania za wszelką cenę analogii pomiędzy strukturami nauczania u katolików i luteranów, gdyż – jak słusznie stwierdza – nie prowadzi to do przewyższenia istniejących rozbieżności. Istotnym wnioskiem Autora, wynikającym zarówno z analizy, jak i z oceny uzgodnień dialogu, jest stwierdzenie, że autorytet nauczycielski instytucji kościelnych nie jest alternatywą dla prymatu Ewangelii. Wymaga to jednak uznania zakorzenienia autorytetu nauczycielskiego instytucji Kościoła w woli samego Chrystusa. Jest to kluczowy punkt katolickiej nauki na temat autorytetu kościelnego, który nie znalazł dotychczas wystarczającej recepcji ekumenicznej, zwłaszcza w odniesieniu do nauczycielskiego autorytetu Biskupa Rzymu. A. Jankoski nie stroni w tym kontekście od surowej oceny niektórych wysiłków ekumenicznych i postulatów rodzących się w środowiskach ekumenistów tworzących bądź komentujących rezultaty uzgodnień ekumenicznych, zarzucając im nieraz „marginalizowanie istniejących problemów” (s. 94). Trzeba przyznać, że krytyczne oceny, które Autor formułuje zwłaszcza w oceniających paragrafach, osadzone są na głębokiej znajomości poruszanej problematyki, zwłaszcza katolickiego punktu widzenia. Jednocześnie jednak niektóre partie pracy mogą skłaniać do podejrzenia, jakoby nie doceniał on luterskich argumentów, a przede wszystkim nie chciał dostrzec ich korygującego znaczenia dla niektórych punktów katolickiej teologii, uznając wszelkie dowartościowanie niektórych aspektów doktryny luterskiej niemal za przejaw relatywizmu (por. 138nn; 140n). Wydaje się, że A. Jankoski w niektórych propozycjach rozwiązania nabrzmiałych problemów zbyt pospiesznie dostrzega przejawy dążenia do jedności za wszelką cenę i ignorowania faktycznych różnic teologicznych. Formułowane oskarżenia o marginalizowanie istniejących problemów i różnic są zbyt jednostronne i krzywdzące. Pośrednio mogą one również oznaczać przypisywanie drugiej stronie złej woli.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. Pod koniec pracy, komentując kontrowersje wokół zasady „hierarchii prawd”, A. Jankoski formułuje uwagę, dotyczącą postawy uczestników dialogu, zwłaszcza katolików, wskazując na potrzebę „zachowania wierności (...) wobec nauczania katolickiego”. Konkludując, pisze: „W szerszym, nie tylko katolickim kontekście, chodzi tutaj o zachowanie pojęcia prawdy, która jest niepodzielna, co pociąga za sobą niemożność uznania jakiegokolwiek relatywizmu w teologii i w chrześcijańskim Credo” (s. 143). Biorąc pod uwagę wcześniej wyrażone wątpliwości, rodzi się pytanie, jak wobec tego ma realizować się dialog i zbliżenie stron np. w kwestii szczególnej nauczycielskiej roli Biskupa Rzymu, jeśli cytowana wyżej wypowiedź wszelkie próby „rewizji” pewnych prawd podejrzewa o relatywizm? Jaką „niepodzielną prawdę” ma na myśli Autor?

W odniesieniu do wiążącego charakteru nauczania kościelnego A. Jankoski uwydatnił znaczące zbieżności. Podstawową jest przekonanie wszystkich uczestników dialogu, że kościelny autorytet nauczania ma swoje źródło w autorytecie Ewangelii Chrystusa. Jednocześnie wskazał na znaczące różnice, których źródłem pozostaje odmienna koncepcja Kościoła. Podsumowując trzeci rozdział postuluje więc podjęcie dialogu na temat istoty Kościoła, jego relacji do Jezusa Chrystusa i obecności Ducha Świętego. Przyznając rację Autorowi w kwestii znaczenia tych podstawowych pytań z zakresu eklezjologii dla podejmowania problemu autorytatywnego nauczania kościelnego, nie można nie zapytać, czy postulat ten nie został już w znacznej mierze zrealizowany. Wystarczy tylko wspomnieć rzymskokatolicko-luterański dokument Kościół i usprawiedliwienie. Problemem pozostaje ciągle recepcja wyników uzgodnień.

Nie sposób wymienić tu wszystkich cennych aspektów i merytorycznych implikacji recenzowanej rozprawy. Wszystkie zostały syntetycznie zebrane (choć nie bez dosłownych powtórzeń) w Zakończeniu. Pokazują one, że mimo istniejących nadal różnic, można mówić o dość daleko już posuniętej jednomyślności katolików i luteranów w kwestii autorytatywnego nauczania kościelnego. Monografia A. Jankoskiego jest metodologicznie i treściowo twórcza. Nie tylko zbiera i relacjonuje wyniki prac Komisji Dialogu katolicko-luterańskiego, ale jednocześnie syntetycznie przetwarza i ocenia ich ekumeniczną doniosłość.

Rajmund Porada (Opole)